

עשירי, כי זמן התוספת הוא קדושה בפני עצמה. ועל זה מחדש במכילתא, דשאני דין תוספת שבת מדין תוספת יום טוב (וכן תוספת יום כיפור), שהשבת עצמה טורפת ומתפשטת לפני' ולאחרי' (כזאב הטורף מלפניו ומלאחוריו), וקדושת זמן התוספת היא התפשטות קדושת עיצומו של יום, ונלמד מקרא דזכור ושמור דקאי (בעיקר) אזמן שבת עצמו, כדיליף מזכור מצות עשה דקידוש (כמובא במכילתא שם), וקדושת עיצומו של שבת מתפשטת גם מלפניו ומלאחוריו¹.

1) ויש להעיר ולהוסיף, ד"שמור" הוא לשון אזהרה ולאן, ונמצא שבילפוטא זו דהמכילתא, שלמדים דין תוספת שבת מ"זכור ושמור", מודגש דאיכא גם לאן. העורך.

והן הן דברי התנא שבמכילתא דיליף דין תוספת שבת מזכור ושמור והמשיל אותו לזאב הטורף מלפניו ומלאחוריו, דלשיטת הש"ס אין בתוספת שבת אלא מצות עשה (וכן הוא לשון אדמו"ר הזקן (בס"י רסא): מצות עשה מן התורה להוסיף מחול על הקודש), ובפירוש נתמעט זמן תוספת דיום כיפור מעונש כרת ואזהרה (ברייתא יומא פא, א. הובא ברי"ף ורא"ש שם, ובשו"ע אדמו"ר הזקן ר"ס תרח), והיינו לפי שלדעת הש"ס הדין דמוסיפין מחול על הקודש אינו ענין לקדושת עיצומו של יום, וגם בקרא דמיני' ילפינן דין תוספת, ועניתם את נפשותיכם בתשעה גו' תשבתו שבתכם, מודגש דהתחלת העינוי הוא מבעוד יום בתשעה היינו שאין זה הזמן דעיצומו של יום, שהוא

סימן לו

מצות עירוב תבשילין

להרבות בו מצוות. ובהל' שבת שם „בסעודה שלישית בשבת הי' בוצע על ככר . . אותו שעירב בו חצירות“, ומנהג זה להניח הככר לסעודה שלישית הובא גם במהרש"ל (ביים של שלמה ביצה פ"ב, הובא בכ"ח וט"ז או"ח סי' תקכו).

אולם ברמ"א (סי' שצד ס"ב) פסק „ויש לבצוע עליו בשחרית שבת“ (וכמו שהביא בדרכי משה ממנהגי מהר"א טירנא). וכן פסק אדמו"ר הזקן בשולחנו

בגמ' ברכות (לט, ב. וכן בשבת ק"ז, ב): רב אמי ורב אסי כי הוה מתרמי להו ריפתא דערובא (שערבו בו אתמול ערובי חצרות. רש"י) מברכינ עלי' המוציא לחם מן הארץ, אמרי הואיל ואתעביד ביי מצוה חדא נעביד ביי מצוה אחריתי.

ובמהרי"ל (הל' עירובי חצירות) איתא: ובליל שבת ובשחריתו אני מניחו ללחם משנה . . ואמר דגם בליל שבת יכולין לאכלו . . רק חביב עליו

ומ"מ מצוה מן המובחר להמתין מלאכול הפת של עירובי תבשילין עד א' מג' סעודות השבת כדי לבצוע עליו כו' שכל דבר שנעשה בו מצוה אחת ראוי לעשות בו מצוה אחרת, ויש נוהגין שלא לבצוע עליו עד סעודה ג' של שבת כדי לעשות בו מצוות הרבה שמניחין זה הככר ללחם משנה בסעודה הראשונה ובסעודה שני' של שבת ובסעודה שלישיית בוצעין עליו.

הרי שכאן לענין עירובי תבשילין הביא מנהג מהרי"ל, ונמצא שפסקי אדמו"ר הזקן סתרי אהדדי. ועל כרחק צריך לומר דס"ל לאדמו"ר הזקן דשאני עירובי תבשילין מעירובי חצירות. וצ"ע.

והנראה בזה, הנה גרסינן בגמ' (ביצה ריש פ"ב) מנא הני מילי (דין עירוב תבשילין — „אהיכא אסמכוה רבנן“). רש"י אמר שמואל דאמר קרא זכור את יום השבת לקדשו, זכרהו מאחר שבא להשכיחו. ובפרש"י: כשבא יום טוב בערב שבת קרוב שבת להשתכח מחמת יו"ט שמרבה בסעודות היום ואינו מניח לשבת כדי כבודו, והזהירך הכתוב לזכרו, וכשמערב ערובי תבשילין נמצא שזוכרו שהרי אינו עושה אלא מחמת שבת.

ולהלן בגמ' (שם): מאי טעמא (למה תקנו ערוב. רש"י) אמר רבא כדי שיברור מנה יפה לשבת ומנה יפה ליום טוב (מתוך שמערב זוכר את השבת ואינו מכלה את הכל ליו"ט ובורר מנה לזה ומנה לזה. רש"י), רב אשי אמר (לא לכבוד שבת תקנוהו אלא לכבוד יום טוב. רש"י) כדי שיאמרו אין אופין מיום טוב

(סי' שצג ס"ג) „ויש לבצוע עליו בשבת שחרית“¹, ולא הביא מנהג המהרי"ל להניחו עד סעודה שלישיית, כדי „להרבות בו מצוות“.

ובפשטות י"ל טעם הרמ"א ואדמו"ר הזקן שלא להשאירו עד סעודה שלישיית כדי להרבות עוד יותר במצוות, לפי שלכמה דיעות אין צריך לחם משנה בסעודה שלישיית ויש אומרים שאין צריך פת כלל (ראה טור שו"ע או"ח סו"ס רצא ובנו"כ), ולכן עדיף טפי לבצוע עליו בסעודת שחרית, שאז יש גם קיום חיובא דאכילת פת בסעודה שלכולי עלמא חייבין בה בפת, משא"כ אם משאירים אותו לסעודה שלישיית הרי לדיעות הנ"ל לא נתוסף אלא ברכת הנהנין, שזה ישנו בלאו הכי גם כשבוצעים עליו בסעודת שחרית (נוסף על מצות לחם משנה).

אך דא עקא, דהנה גם לענין עירובי תבשילין איתא במהרי"ל (סוף הל' עירובי תבשילין) שהנהיג „להניח ככר העירוב ללחם משנה בליל שבת ובשחריתו ובסעודה שלישיית הי' בוצע עליו“ (והובא בים של שלמה שם, ובב"ח וט"ז סי' תקנז הנ"ל, וכן במגן אברהם שם), ובשו"ע אדמו"ר הזקן בדין עירובי תבשילין (סי' תקנז סכ"ה) כתב: לכתחילה צריך שיהיו הפת והתבשיל שמורים אצלו עד לאחר שתיקן כל צרכי השבת שאז רשאי לאכלם מעיקר הדין,

1) בחצאי עיגול מוסיף רבינו: (או בסעודת הלילה אם סועד משחשכה), והוא כמנהג מהר"ם שהובא בבית יוסף (סי' שצד) ובדרכי משה שם. ולכאוי צ"ע שהרי טוב יותר להמתין לשחרית שאז עושים בו מצוות הרבה. ואכ"מ.

לשבת (אלא אם כן התחיל מבעוד יום
דאינו אלא כגומר והולך, אבל אתחולי
לא. רש"י), ק"ו מיו"ט לחול.

והנה מפשטות לשון רש"י משמע,
דאסמכתא דשמואל מזכור את
יום השבת לקדשו קאי לטעמא דרבא
שתקנת עירוב תבשילין היא לכבוד שבת,
כדי לזכור את השבת, ולא לטעמא דרב
אשי (וכמ"ש להדיא במהרש"א ועוד שם). ולפרש"י
יומתק הא דלהלן בגמ' שם הביאו עוד
אסמכתא מקרא (בשלח טז, כג) „את אשר
תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו. . אין
אופין אלא על האפוי ואין מבשלין אלא
על המבושל מכאן סמכו חכמים לערובי
תבשילין מן התורה“, דהנה לפי טעמא
דרבא כל המכוון בתקנה זו היא כדי
לזכור את השבת (ולא לשכוח עלי' מחמת
טירדות היו"ט), ולפי זה עיקר התקנה היא
הנחת העירוב בערב יו"ט שבוה זוכר את
השבת, אלא שכדי לחזק תקנה זו אסרו
לבשל מיו"ט לשבת; משא"כ לטעמא
דרב אשי הרי גדר התקנה היא, האיסור
לבשל מיו"ט לשבת (כדי שלא ייכשל
אדם באיסור בישול ביו"ט לצורך חול),
אלא שהתירו הבישול מיו"ט לשבת אם
התחיל לבשל תבשיל מערב יו"ט (שאז
אינו אלא כגומר והולך) – וזהו שהסמיכו
טעם זה דרב אשי אקרא ד„את אשר תאפו
גו“, שבו מודגש האיסור – „אין אופין
אלא על האפוי כו“.

ויעויין ברא"ש שם, דנפקא מינה בין שני
טעמים אלו דלרבא צריך לערב
דוקא בערב יו"ט כדי שיברור מנה

יפה לשבת, משא"כ לרב אשי יכול
לערב אפילו קודם ערב יו"ט (דהעיקר
שהעירוב קיים בערב יו"ט). ובשו"ע
אדמו"ר הזקן שם פסק (ממגן אברהם שם
סקי"ג) ד„אין לערב לכתחלה אלא בערב
יו"ט ממש“, והיינו דלכתחלה יש לנהוג
כטעמא דרבא.

וע"פ הנ"ל שבהנחת עירוב תבשילין
יש קיומא דזכור את יום השבת
לקדשו, נראה לחדש, דאע"פ שמעיקר
הדין תיכף כשגמר לתקן כל צרכי שבת
רשאי לאכול העירוב, מכל מקום יש
מקום להדר להשאירו ליום השבת עצמו,
כי על ידי זה מתקיים עוד יותר ה„זכור את
יום השבת“, דהרי עיקר מצות זכור את
יום השבת לקדשו היא זכירת השבת ביום
השבת גופא (שזוהי המצות עשה דקידוש
היום), וא"כ מסתבר שעל ידי שהעירוב
(שהניח לצרכי השבת) קיים לפניו ביום
השבת עצמו, נתוסף בהך קיומא ד„זכרהו
מאחר שבא להשכיחו“.

ודוק היטב בלשון המהרי"ל (הלכות עירוב
תבשילין) „וטוב להותיר מיום טוב
לשבת, ורשאי לאכול העירוב כליל שבת
לבצוע כו' אך הנהיג מהרי"ל כו' ובסעודה
שלישית הי' בוצע עליו“, ומסתימת לשונו
משמע דמ"ש בתחילה „וטוב להותיר
מיום טוב לשבת“ אינו (רק) מטעמא
דהואיל ואתעביד ביי מצוה כו' (שטעם
זה מוסיף רק אחר כך), אלא שבעצם יש
ענין להותירו לשבת, ומפורש עוד יותר
במנהגים מהר"א טירנא שכתב „וישמור
העירוב עד שיכנס השבת“. והיינו כנ"ל

השמשות כו' ויש לבצוע עליו בשבת כו', שנקט רק לישנא, ויש לבצוע עליו (ולא "מצוה מן המובחר"), אלא דהן הן הדברים, דגבי עירובי חצירות ההנהגה לבצוע עליו בסעודות שבת אינו ענין וגדר בעירובי חצירות אלא רק הידור צדדי, "הואיל ונעשית בו מצוה אחת יש לעשות בו ג"כ מצוה אחרת", משא"כ גבי עירוב תבשילין, שמלבד הענין ד"כל דבר שנעשה בו מצוה אחת ראוי לעשות בו מצוה אחרת" יש גם "מצוה מן המובחר" בקיום עירוב תבשילין גופא, הואיל ונתוסף על ידי זה בזכור את יום השבת. ומטעם זה יש להדר לשומרו עד סעודה שלישית כנ"ל, ולפיקך הביא אדמו"ר הזקן דעת המהרי"ל רק כאן בהלכות עירוב תבשילין.

כי לטעמו של רבא שמירת העירוב לשבת היא הוספה ב"זכרהו" דעירוב תבשילין. ולפי זה נראה, דכל ששומר אותו יותר, עד לסעודה שלישית, ניתוסף עוד יותר בקיום דזכור את יום השבת.

ומה מאד מדוייק לפי זה לשונו הזהב של אדמו"ר הזקן הנ"ל "שאז (לאחרי שתיקן כל צרכי השבת) רשאי לאכלם מעיקר הדין ומכל מקום מצוה מן המובחר להמתין מלאכול כו' עד א' מג' סעודות השבת כו'", דלישנא "מצוה מן המובחר" מורה שעל ידי זה המצוה דעירוב תבשילין גופא היא מן המובחר (ולא רק שזחנן הידור מטעם צדדי). ועיין לשונו לעיל (סי' שצג) גבי עירובי חצירות "העירוב אין צריך להיות קיים אלא בין

סימן לח

דיבור של חול בשבת

יהא דבורך של שבת כדבורך של חול הרי זו גזירה להרחיק את האדם מעובדין דחול, משא"כ להירושלמי כשם שיש חיוב מן התורה לשבות מעשיית מלאכה לפי שששת ימים עשה ה' גו' כך יש חיוב מדברי סופרים לשבות מהדיבור בעניני מלאכה לפי שהקב"ה שבת מהיו"ד מאמרות שבהם נברא העולם.

והנה סברת הבבלי מובנת בפשטות, דס"ל דלא יתכן לאסור הדיבור בעניני מלאכה מטעם "שבות כה" כי אין

גרסינן בשבת (קיג, א"ב) ממצוא חפצך ודבר דבר שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול, דבור אסור הרהור מותר. אולם בירושלמי (שבת פט"ו ה"ג) למדו הך הלכתא מן הכתוב שבת לה' ודרשו שבות כה' מה הקב"ה שבת ממאמר אף אתה שבות ממאמר. ונראה דהבבלי והירושלמי פליגי בגדר איסור דיבור במלאכה בשבת אם הוא כמו גזירה בעלמא כדי שהאדם יתרחק מן העסק ממלאכה או שיש על הדיבור שם מלאכה (מדברי סופרים), דלפי דרשת הבבלי לא